

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۳/۱۸

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۳/۶/۱۵

سطح‌بندی محلات حاشیه‌نشین بر اساس شاخص‌های کالبدی - اقتصادی فقر شهری (نمونه موردی: حاشیه‌نشینان شمال شهر تبریز)

شاهرخ زادولی خواجه

دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه شهید چمران اهواز

اکبر اصغری زمانی

دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه تبریز

فاطمه زادولی

دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه تبریز

چکیده

می‌دهد که محله‌ی سیلاب با مقدار ویکور ۰ در رتبه‌ی ۱ قرار دارد، یعنی فقر در این محله نسبت به محلات دیگر مورد مطالعه قرار گرفته بیشتر است. همچنین در این رتبه‌بندی کوی بهشتی در رتبه‌ی ۴ قرار دارد، یعنی نسبت به سایر محلات مورد مطالعه قرار گرفته دارای وضعیت مطلوبتری از نظر فقر می‌باشد. مقدار ویکور برای این محله برابر ۱ می‌باشد. مدل TOPSIS هم نتایج شبیه مدل ویکور نشان می‌دهد. مقدار تاپسیس برای محله‌ی سیلاب برابر با ۰.۰۹۵۴ و برای کوی بهشتی برابر با ۰.۰۰۱۸ می‌باشد. نتایج همچنین نشان می‌دهد که اکثر بلوک‌های این محلات (در حدود دو سوم آنها) در وضعیت نامطلوبی قرار دارند.

کلمات کلیدی: فقر شهری، محلات حاشیه‌نشین، شاخص‌های کالبدی - اقتصادی، مدل ویکور و تاپسیس.

از ویژگی‌های شهرهای جهان سوم عدم تعادل و تمرکز شدید در شهرنشینی است. از اینرو در این شهرها همواره تعداد محدودی از محله‌ها در رفاه و آسایش بوده و در نقطه‌ی متقابل، پاره‌ای از ساکنین در مناطق شهری از رفاه و آسایش قابل قبولی برخوردار نیستند. محلات حاشیه‌نشین از جمله محلات فقیرنشین جامعه محسوب می‌شوند. هدف این تحقیق بررسی شاخص‌های کالبدی - اقتصادی فقر شهری و همچنین سطح‌بندی فقر در محلات حاشیه‌نشین شمال شهر تبریز می‌باشد. روش تحقیق کاربردی از نوع توصیفی - تحلیلی و تطبیقی است. در این تحقیق ابتدا شاخص‌های کالبدی و اقتصادی انتخاب شده بر اساس رویکرد تحلیلی سلسه مراتبی (AHP) وزندهی شده است. بر اساس مدل AHP بیشترین وزن برای بیکاری ۰.۲ و کمترین وزن به بعد خانوار ۰.۰۹ اختصاص داده شده است. همچنین برای رتبه‌بندی محلات حاشیه‌نشین از نظر فقر شهری از دو ابزار تصمیم‌گیری چند معیاری؛ VIKOR و TOPSIS استفاده گردیده است. یافته‌های پژوهش بر اساس مدل VIKOR نشان

مقدمه

در سال ۲۰۰۸ نیمی از مردم جهان در مناطق شهری زندگی می‌کردند و تا سال ۲۰۵۰ به ۷۰ درصد افزایش خواهد یافت، که به موجب آن آفریقا و آسیا نرخ سریعی از شهرنشینی را تجربه خواهند کرد و مراکز شهری در قاره آفریقا ۶۱/۸ درصد جمعیت خود را در این نقاط خواهند داشت (UN- HABITAT, 2009a). این نرخ و مقیاس از جمعیت شهری، همراه تغییرات آب و هوا و تقلیل منابع، یک سطح وسیعی از نگرانی را بعنوان فاجعه محیطی و انسانی به وجود خواهد آورد (Blanco, et al, 2009:221). از طرفی دیگر کلانشهرها در کشورهای در حال توسعه در حال تغییر به مراکز با تراکم جمعیت بالا، زیرساخت‌ها، سرمایه‌گذاری‌ها، فرصت‌های رشد اقتصادی و شبکه اطلاعات می‌باشند (chatterje, 2010:338). به موازات افزایش جمعیت شهرنشین همواره مسایل و مشکلات جدیدی در این گونه جوامع مطرح می‌شود که از مهمترین آن‌ها مسئله‌ی اسکان غیررسمی می‌باشد (حاتمی نژاد و همکاران، ۱۳۸۵:۱۳۰). به گزارش بانک جهانی از هر سه نفر در جهان یک نفر در خلال ۳۰ سال آینده، زندگی خود را در مناطق حاشیه شهرها و سکونتگاه‌های غیرقانونی طی می‌کند (اسدالهی و ناطق پور، ۱۳۸۸:۶). از آنجایی که اسکان‌های غیررسمی، عامل برجسته و غالب در شهرنشینی و تهیه مسکن برای فقرای شهری می‌باشد؛ بنابراین به این سکونتگاه‌ها نبایستی به عنوان بخشی از بحران شهری مسکن، بلکه بایستی به عنوان سهم فقرا، برای حل مسئله‌ی خودشان نگریسته شود (گیلبرت و گاکلر، ۱۳۷۵:۲۳). به طور معمول زندگی در زاغه‌های پرازدحام، فقدان زیرساخت، کیفیت ابنیه پایین، دسترسی محدود به خدمات، تصرف زمین‌های غیرقانونی از ویژگی‌های فقیران شهری است (Baker, 2009:21). از دیگر مشخصه‌های فقیران، درآمد کم، کمبود بهداشت و بی‌سوادی، دسترسی به امکانات بهداشتی پایین می‌باشد که از مسائل اقتصادی، اجتماعی،

سیاسی و فرهنگی ریشه گرفته است (Moser et al, 1996:9). بنابراین امروزه در تلاش جهت تحقق توسعه انسانی، سنجش و تعیین فقر شهری موضوعی است که در سیاست‌گذاری و مدیریت توسعه‌ی انسانی در بسیاری از کشورهای مواجه با آن دنبال می‌شود و این امر نیازمند اتخاذ روش‌های علمی به ویژه در تعیین جغرافیایی پهنه‌های فقیرنشین شهری از طریق کاربرد روش‌های آماری و تعریف شاخص‌های مناسب جهت تعیین ابعاد متفاوت فقر شهری است.

بیان مسئله

شهرسازی معمولاً با رشد اقتصادی و توسعه همراه است (Fay, 2005:1)، که پیامدهایی چون نابرابریهای اجتماعی، فقر، افزایش فساد و جرم و جنایت، بحرانهای زیست محیطی، نابرابری و اختلاف طبقاتی، عدم تأمین اجتماعی، مرگ و میر زودرس کودکان و مادران، بد مسکنی و بی مسکنی، اسکان غیررسمی و... را می‌توان در این قالب متذکر شد. در حال حاضر سهم بخش شهری از تعداد کل فقرا در حال افزایش است (Ravallion, 2001:1)، که این تعداد در کشورهای در حال توسعه بیشتر است. در شهرهای این کشورها همواره تعداد محدودی از محله‌ها در رفاه و آسایش بوده و در نقطه‌ی متقابل، پاره‌ای از ساکنین در مناطق شهری از رفاه و آسایش قابل قبولی برخوردار نیستند. در ایران نیز به موازات رشد شهرنشینی، گسترش محلات فقیرنشین به ویژه سکونتگاه‌های غیررسمی از پدیده‌های فراگیر شهر معاصر بوده است. حاشیه نشینی و اسکان غیررسمی، مسأله‌ای گذرا و با ابعاد محدود نبوده و توافقی بر بقای بازتولید و بسط آن وجود دارد که حاکی از عدم کفایت راه حل‌ها و سیاست‌های متداول شهری است و رهیافت‌ها و اقدامات نوینی را می‌طلبد (صرافی، ۱۳۸۱: ۵). بنابراین راهکارهایی اصولی موردنیاز است تا موجب ریشه کن شدن و کاهش فقر شهری در این مناطق شود. در واقع کاهش فقر یک نگرانی جهانی و یکی از مهمترین اهداف کشورهای کم درآمد و مؤسسات مالی بین‌المللی است

بیماری‌های قابل علاج تعریف شده است که سنجه‌های غیر مستقیم آن عبارتند از: نبود امکان دسترسی به کالاهای خدمات و زیرساختها، سوخت، بهداشت، آموزش، ارتباطات و آب آشامیدنی که مورد نیاز جهت افزایش توانایی‌های انسانی است (Mehda, 1999:4). و به این سنجه‌ها باید موضوع مشارکت شهروندی و آزادی‌های فردی را هم اضافه نمود که در چارچوب حقوق فرهنگی، اجتماعی و سیاسی مردم قابل بررسی‌اند. پدیده حاشیه‌نشینی در تبریز قبل از انقلاب و از دهه ۱۳۴۰ و همزمان با آغاز انقلاب سفید رژیم سابق آغاز شد. با ایجاد و راه اندازی واحدهای بزرگ صنعتی در تبریز آهنگ خالی شدن روستاها در استان آذربایجان شرقی سرعت گرفت و حاشیه‌نشینی جنبه عینی یافت. حاشیه‌نشینی به طور عمده در بخش‌های شمال و شمال غربی و جنوب تبریز اسکان گزیده و با ساخت و سازهای سلیقه‌ای و غیرمتعارف، منظره بد قواره به چهره تبریز داده‌اند. شهر تبریز با دارا بودن حدود ۴۰۰ هزار نفر حاشیه‌نشین، تعداد ۷۰ هزار واحد مسکونی را به این بخش از شهروندان ناخوانده خود اختصاص داده است. در مقام مقایسه با جمعیت کل شهر حدود ۳۰٪ شهروندان را شامل می‌شوند. این مناطق هم‌اکنون با مسائل متعدد کالبدی، اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی مواجه است، که می‌توان به ساخت و سازهای غیرمجاز، نداشتن پروانه ساخت و سند قانونی، نارسایی خدمات شهری، آلودگی زیست محیطی، بیکاری، اشتغال کاذب و مواردی از آن دست در منطقه اشاره کرد.

ضرورت تحقیق

فقر، امروزه به عنوان یکی از دستاوردهای شهرنشینی سریع و یکی از فراگیرترین پدیده‌های اجتماعی عصر حاضر مطرح می‌شود. از این رو اهمیت آن روز به روز افزون می‌گردد، در حال حاضر ابزارهایی که بتواند فقر را ریشه‌کن کند و سرنوشت انسانهای فقیر را عوض کند در دست نیست از این رو هدف و وظیفه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری این است که به دنبال راهکارهایی برای کاهش آن برآید.

(Simler, 2003:1). فقر از مکانیسمهای حاکم بر سیستم پیچیده شهری نشأت می‌گیرد، این مکانیسمها در کشورهای جهان سوم به جای کاهش نابرابری، سبب تشدید آن شده است. این مسأله از نظر اتخاذ سیاست اجتماعی حائز اهمیت است. همچنین فقر مانعی برای توسعه پایدار بوده و همواره زندگی انسان را مورد تهدید قرار داده است. سازمان ملل متحد که در ابتدا بیشتر بر خطوط اقتصادی توسعه تأکید داشت، در دهه ۱۹۷۰ کانون توجه خود را به حذف فقر و توسعه اجتماعی معطوف داشت (قانونی‌راد، ۱۳۸۴:۲۲۵). باید توجه داشت جلوگیری از افزایش فقر و کاهش مطلق آن، تنها با اتکاء به منابع بخش دولتی/عمومی امکان پذیر نیست؛ زیرا حجم عظیم تقاضا را منابع دولتی کفایت نمی‌کند و بر فرض توان پاسخگویی، پیامدهای ناخوشایندی (همچون منفعل شدن اجتماعات، گداپروری و فقدان حساسیت به نیازهای محلی) می‌تواند به بار آورد. همچنین، نباید تصور کرد که فقر زدایی تنها با ازدیاد درآمد برای فقرا عملی می‌شود. اگر چه افزایش درآمد، شرط لازم برای گسترش انتخاب انسانها - تعریف توسعه‌ی انسانی از سوی برنامه عمران ملل متحد (UNDP, 2006) و بهره‌برداری از خدمات پایه مورد تأکید است، لیکن بسیاری از اقدامات (همچون ایجاد نهادهای در برگیرنده تهیدستان شهری، به وجود آوردن سازوکارهای اثربخشی این نهادها در سیاستگزاری‌ها، برقراری فرصت‌های برابر در دسترسی به خدمات، حمایت از حقوق زنان و جوانان، یکپارچگی و همسویی سیاست‌های بخش دولتی/عمومی و اعمال نظارت زیست محیطی در نواحی فرودست شهری) می‌تواند شرط کافی باشند. بدون تردید تعریف از فقر به عنوان مفهومی فراگیر برای تمام شرایط و ثابت برای طول زمان غیرممکن است، زیرا فقر مفهومی نسبی است که با شرایط زمانی و مکانی قابل تعریف است. با این وجود، فقر انسانی نبود توانایی آنها برای غلبه بر: بی‌سوادی، گرسنگی، کاهش عمر و امید به زندگی، نبود بهداشت و نبود امکان جلوگیری از شیوع

اهداف تحقیق

به طور کلی در تبیین یک پژوهش بر دو محور اساسی تأکید می‌گردد:

- اهداف کلی و کلان (راهبردی)

- اهداف جزئی و خرد (کاربردی)

اهداف کلی و راهبردی

• ارائه‌ی گزارشی درمورد فقر در محلات حاشیه‌نشین شمال شهر تبریز.

• سطح‌بندی محلات حاشیه‌نشین از نظر فقر.

اهداف جزئی و کاربردی

• ارائه‌ی الگو و راهکارهایی برای بهبود فقر شهری در محلات حاشیه‌نشین.

پیشینه تحقیق

منابع اطلاعاتی مربوط به فقر شهری پربار است و هر روز بر حجم آن افزوده می‌شود. حجم این آثار و ماهیت تخصصی آنها باعث شده که حتی دست اندرکاران هم نتوانند به راحتی به این منابع دسترسی داشته باشند. فقر شهری در واقع از انقلاب صنعتی و همزمان با مهاجرت روستائیان و اسکان آنها در محیطی نامناسب از نظر نحوه‌ی سکونت و اشتغال تشدید گشته است. جدایی‌گزینی فقرا در نقاط خاص شهری و تراکم‌های بالای افراد، محیط کثیف، کار در بخش غیررسمی، خرده‌فرهنگ کج رو و نبود حمایت قانونی در کل، گسست اقتصادی - اجتماعی - فرهنگی از شهر اصلی، از مصادیق این فقر است. پس از انقلاب صنعتی و افزایش فقر در شهرها سه گروه به وجود آمدند، که تفاسیر مختلفی از فقر داشتند. دیدگاه‌های مختلف جغرافیایی نیز از همین زمانها به وجود آمدند. این سه گروه عبارت بودند از: الف) رفورمیستها. ب) سوسیالیستها (آرمانخواه و آنارشئیستها ج) دیدگاه رادیکالی مارکس و انگلس. هر یک از این سه گروه راه‌حلهای مختلفی درباره علل فقر ارائه می‌دادند. رفورمیستها با حرکات اصلاحی مانند: ساماندهی شهر، تدوین قوانین کار و زمین شهری،

تراکم‌زدایی و ایجاد شهرهای جدید، سوسیالیستها آرمانخواه و آنارشئیستها با کوچک‌سازی و دوری‌گزینی از شهرهای بزرگ و ایجاد شهرکهای دور از شهر و فلانسترهای اشتراکی و بهداشتی. مارکس و انگلس با طرح انقلابی علیه نظام سرمایه‌داری و قطع روابط استعماری کارگر - سرمایه. در زمینه‌ی مطالعه‌ی فقر شهری، شاید چارلز دیکنز پیشتر از دیگر محققان به مسأله پرداخته باشد. در همین زمانها با نگاهی انتقادی علیه سرمایه‌داری، فردریش انگلس کتاب وضعیت طبقه کارگر در انگلستان را در سال ۱۸۴۵ به رشته تحریر درآورد که شهر را به عنوان نمادی از سرمایه‌داری و نمایش نابرابریهای حاصل از ماهیت سرمایه‌داری به تصویر می‌کشد. در دهه ۱۸۵۰ (May hew) هانری می‌هیو مدتی طولانی به مصاحبه با قشر فقیر لندن پرداخت و یافته‌های خود را در مقالاتی در روزنامه به چاپ رساند. آنچه کار می‌هیو را از گزارشات معاصران وی متمایز می‌ساخت، تلاش وی برای درک نظری علل فقر بود که مطابق مشاهدات او نه از ضعفهای فردی خود فقرا بلکه از پرداخت دستمزد کم ناشی از ماهیت دوره‌ای تولید در بسیاری از مشاغل مربوط به صنایع دستی شهری نشأت می‌گرفت. تفکر در زمینه شناخت فقر به وسیله جغرافیدانان هم، سابقه زیادی دارد. بررسی فقر در جغرافیای جبرگرا، همواره ماهیتی محافظه‌کارانه و توجیهی و نقد فقر، همواره نگاهی رادیکالی داشته است. جغرافیدانان آنارشئیستی مانند: رکل و کروپوتکین، به موضوع نابرابریهای جغرافیایی و فقر پرداخته بودند. موج بعدی روند تحقیقات درباره فقر بعد از روی کار آمدن مکاتب جامعه‌شناسی و جغرافیایی پس از دهه ۱۹۶۰ رخ داد. دیوید هاروی در کتاب خود عدالت اجتماعی و شهر ذهن بسیاری از جغرافیدانان را به سوی نابرابریهای شهری و فقر شهری می‌کشاند. موضوع توسعه پایدار و به تبع آن توسعه پایدار شهری و اخیراً مبحث توسعه دانایی محور در این باره نقش مهمی داشته‌اند.

روش تحقیق

از کارخانجات مادر و بزرگ صنعتی در خود و نیز وجود بیش از ۶۰۰ شرکت قطعه ساز در آن، یکی از بزرگترین شهرهای صنعتی کشور به شمار می‌رود و به دلیل صنعتی بودن، یکی از مهم‌ترین شهرهای مهاجرپذیر ایران محسوب می‌شود. بر اساس اعلام شهردار تبریز (در سال ۱۳۸۷)، از کل جمعیت شهر تبریز حدود ۴۰۰ هزار نفر آن حاشیه‌نشین هستند که در بخش‌های شمال، شمال غربی، جنوب و جنوب غربی شهر اسکان یافته‌اند تحقیق حاضر به دلیل گستردگی موضوع محدود به چند محله از حاشیه‌نشین‌های شمال شهر (محله سیلاب، ایده‌لو، احمدآباد و کوی بهشتی) است.

مبانی نظری

مفهوم فقر

فقر مفهومی چند بعدی است. تعریف آن فراتر از محرومیت غذایی است (Job, 2002:1). در تعریف فقر می‌توان منابع مختلف تعریف را این گونه طبقه‌بندی کرد، تعاریفی که از سوی سازمان‌های بین‌المللی و ملی انجام می‌گیرند (مانند: بانک جهانی یا برنامه‌ی توسعه‌ی سازمان ملل یا مراکز آماری هر کشوری)، عده‌ای نیز از سوی بنیادهای تخصصی فقرشناسی (مانند: بنیاد روانتری)، مواردی نیز نظریه‌های کارشناسان است که می‌توان آن را تعاریف آکادمیک نامید.

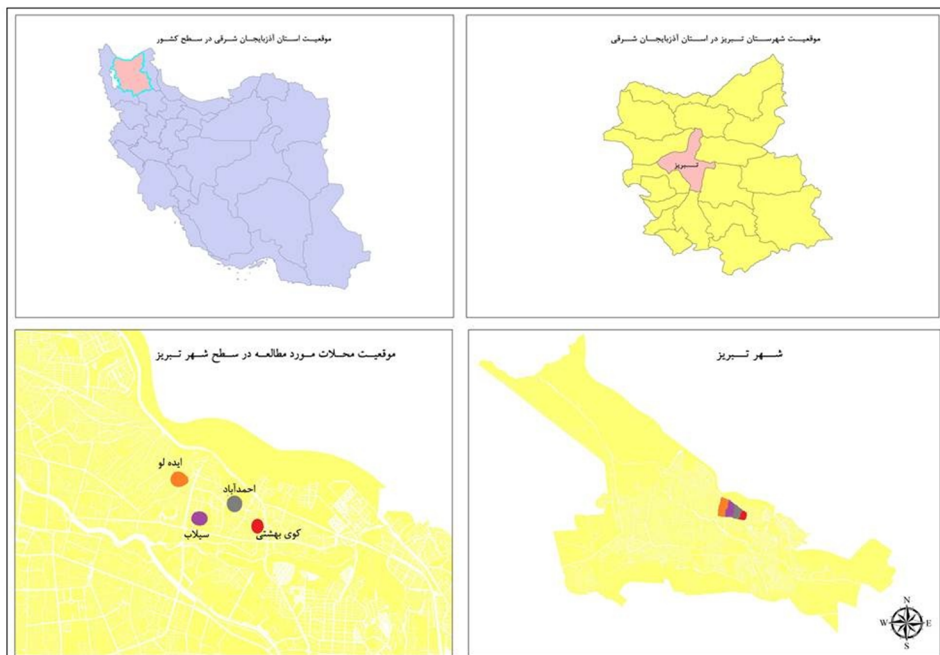
فقر محرومیت از قابلیت‌های اساسی، حقوق بشر، آزادی انتخاب و فرصت‌های برابر است (Odekon, 2010:2) و در چندین جنبه از زندگی روزمره، مانند درآمد کم، گرسنگی، زندگی در شرایط ناسالم، دسترسی ناکافی به خدمات اولیه، آسیب‌پذیری، محرومیت اجتماعی - سیاسی، حق رأی، ناامنی و... تجلی یافته است (Simler et al., 2003:1). برنامه‌ی توسعه سازمان ملل، فقر را در کیفیت زندگی تعریف کرده است و برای آن سه شاخص اندازه‌ی کافی درآمد؛ بهداشت و آموزش را برمی‌شمارد (zhoujie, 2003:16).

در این تحقیق بررسی فقر شهری در محلات حاشیه‌نشین شمال شهر تبریز مدنظر است. روش تحقیق کاربردی از نوع توصیفی، تحلیلی و تطبیقی است. در این تحقیق ابتدا داده‌های مورد نیاز از طریق بلوک‌های آماری سال ۱۳۹۰ بدست آمده و سپس از طریق مدل VIKOR و TOPSIS به رتبه‌بندی فقر شهری در محلات حاشیه‌نشین شمال تبریز پرداخته شده است. همچنین برای وزن دهی به شاخص‌های مورد مطالعه قرار گرفته از مدل تحلیلی سلسله‌مراتبی AHP استفاده گردیده است. بر اساس مدل AHP بیشترین وزن برای بیکاری ۰.۱ و کمترین وزن به تراکم نفر در واحد مسکونی ۰.۰۲ اختصاص داده شده است. همچنین برای این تحقیق ۱۵ شاخص کالبدی و اقتصادی (بعد خانوار، تراکم جمعیت، تراکم واحد مسکونی، تراکم ناخالص مسکونی، تراکم نفر در واحد مسکونی، تراکم خانوار در واحد مسکونی، نرخ بیکاری، بار تکفل، مشارکت اقتصادی، مشارکت اقتصادی زنان، ضریب تکفل، میزان اشتغال، نرخ سرباری، نسبت وابستگی، میزان فعالیت عمومی) (۹ شاخص اقتصادی و ۶ شاخص کالبدی) در نظر گرفته شده است. البته بعد خانوار در هر دو شاخص کالبدی و اقتصادی کاربرد دارد. بخاطر اینکه شاخص‌های به کار رفته در مدل‌های فوق باید یکدست باشند (همگی مثبت باشند یا منفی) بنابراین شاخص‌های مورد استفاده همگی بصورت مثبت در نظر گرفته شده و میانگین آنها مورد استفاده قرار گرفته است.

محدوده‌ی مورد مطالعه

تبریز یکی از شهرهای بزرگ ایران و مرکز استان آذربایجان شرقی است. این شهر بزرگ‌ترین شهر منطقه شمال غرب کشور و قطب اداری، ارتباطی، بازرگانی، سیاسی، صنعتی، فرهنگی و نظامی این منطقه است. براساس سرشماری مرکز آمار ایران، شهر تبریز با جمعیتی بالغ بر ۱۵۱۴۶۹۴ نفر در سال ۱۳۹۰، چهارمین شهر پرجمعیت ایران پس از شهرهای تهران، مشهد و اصفهان محسوب می‌گردد. این شهر به دلیل جای دادن بسیاری

شکل (۱): محدوده‌ی شهر تبریز و محلات حاشیه‌نشین مورد مطالعه در سطح آن

مأخذ: نگارندگان

- محل کار اغلب در بخش غیررسمی و بدون بیمه‌های اجتماعی است.
 - بیکاری جوانان مشکل بزرگی است که با مسائل اجتماعی مرتبط است.
 - امنیت اجتماعی وجود ندارد.
- فقرا همواره در معرض انواع آسیب‌های اجتماعی هستند. اسکار لوئیس، در مفهوم "فرهنگ فقر"، برخی از کج رویها مانند: انگلوری، فقدان خصوصی بودن، شیوع زیاد الکلیسم، استفاده مکرر از خشونت برای فیصله دادن به دعواها، خشونت جسمانی در تربیت کودکان، کتک زدن زنان، آشنایی زودرس به زندگی جنسی، ازدواجهای غیررسمی و ناپایدار، رواج نسبتاً زیاد مادران و فرزندان طرد شده، زمینه‌سازی قومی در مورد آمریت، جهتگیری شدید نسبت به حال با توانایی کم برای تعویق خوشگذرانی و عدم برنامه ریزی برای آینده، احساس تقدیرگرایی بر اساس واقعیت‌های ناگوار زندگی، اعتقاد به برتری مذکر و سلطه مردانه و ... را از نمودهای

فقر شهری نیز پدیده‌ای چند بعدی است که افراد را با بسیاری از محدودیت‌های زندگی روبه‌رو می‌کند، چالش‌های پیشرو می‌تواند شامل:

- ۱- دسترسی محدود به فرصت‌های شغلی و درآمدی؛
- ۲- عدم بهره‌مندی از مسکن و خدمات؛
- ۳- محیط‌های ناسالم و خشن؛
- ۴- عدم بهره‌مندی از خدمات تأمین اجتماعی و سازوکارهای حمایتی بهداشتی و آموزشی دانست (Duclos Araar, 2006:39 and).

زندگی در شهرهای فقرونده، به معنی زندگی در اقتصادی است که تولید آن تنها برای زنده ماندن است، فقر شهری انتقال شوک اقتصادی کلانی است که به طور معمول از راه بازار کار و از دست دادن کار رخ می‌دهد (Fay, 2005:2).

- در شهر فقیر، مهارت کم، دستمزد پایین و بیکاری بالا است.

سکونتگاه و از دست رفتن داراییها و اخراج یا عدم خدمات رسانی به آنهاست.

تزلزل و ناامنی در برخورداری از پشتوانه‌های اعتباری: این وضعیت اشاره بر نبود امکان دسترسی به شبکه‌های مالی و اعتباری پایدار و امن جهت پشتیبانی از انجام فعالیتهای فقرا دارد.

ناامنی شخصی - فردی: اعتیاد و مصرف مشروبات الکلی و یا آزار و اذیتها و خشونت‌های تحمیلی از سوی خانواده، دست برداشتن از حمایت و سرپرستی کودکان، وجود ترجیحات اجتماعی و نابرابری درآمدی آشکار در شهرها از جمله مسائلی است که منجر به افزایش کشمکشها و اغوا برای انجام جرائم می‌شود.

طرد اجتماعی و سیاسی و ناتوان سازی: رسمیت نداشتن فقرا و در واقع به حساب نیامدن آنها در حوزه‌های اجتماعی و سیاسی منجر به افزایش ناتوانی آنها در دسترسی بر بسیاری از حقوق و خدمات در شهرها و به طور کلی دسترسی به فرصت‌های ارتقاء می‌شود. عدم اطلاع فقرا از فرصت‌های اقتصادی و اجتماعی و حقوق شهروندی منجر به سرباز زدن آنها از انجام به موقع وظایف شهروندی می‌شود. سنجش فقر شهری و ابعاد آن که در بالا به آن اشاره شد از طریق به کار گرفتن سنجه‌ها و نمایه‌ها و تعریف شاخصها امکان پذیر خواهد بود (Coudel, Hentschel, and Wodon, 2002: 30).

شهروندی و فقر

مفهوم فقر و رابطه آن با شهروندی در نوشتارهای مربوط به شناخت خواستگاههای شهروندی به طور وسیع مورد بررسی قرار گرفته است. همه صاحب نظران بر لزوم وجود برابری برای تحقق شهروندی در تاریخ اتفاق نظر دارند (شیانی، ۱۳۸۴: ۴۷). توماس اچ. مارشال مراحل تحول شهروندی طی ۲۵۰ سال را حرکتی به سوی برابری اجتماعی دانسته است. وی اعتقاد دارد شهروندی به سه بخش - مدنی، سیاسی و اجتماعی - تقسیم شده در حقیقت، مارشال از تنش میان ارزشهای مساوت طلبانه

رفتارهای کجروانه و ضد هنجاری فقرا بر می‌شمرد. می‌دانیم که فقر با بسیاری از بیماریها امراض جسمی و سوء تغذیه ارتباط مستقیم دارد. امراض روانی همچون شیذوفرنی و خودکشی، افسردگی و رشد شناختی کودکان فقیر، انحرافات اجتماعی مانند: اعتیاد، جرم و جنایت و خشونتها و نا آرامیها هم ارتباط قوی با فقر دارند (شکوئی، ۸۷-۱۳۷۳: ۱۰۷).

ابعاد مختلف فقر

باید توجه داشته باشیم که ابعاد فقر در شهرهای مختلف، متناسب با ساختار اقتصادی و اجتماعی و ساختار عملکردی شهر در جایگاه سلسله‌مراتبی خود مشابه هم نخواهد بود. به طور کلی ابعاد و نمودهای بارز فقر شهری را می‌توان در مواردی به شرح زیر پیگیری نمود:

فقر درآمدی: این بعد از فقر مربوط به ابعاد مالی و پولی فقر شهری است. وابستگی به پرداخت‌های خرد و مداوم جهت تأمین کالاها و خدمات ضروری و یا برخورداری از درآمدهای ناپایدار و سطح پایین، از ویژگی‌های آن است. فقر آموزشی و بهداشتی: این بعد از فقر برآیند صدماتی است که در اثر زندگی در مجاورت محیطهای نامناسب شهری از جمله کانون‌های صنعتی و یا در اثر فعالیت در بخش غیررسمی و محروم از خدمات تأمین اجتماعی، به آنها می‌رسد. ترافیک و آلودگی‌های محیطی، ازدحام و عدم کنترل بر بهداشت محیط، محدودیتهای تحصیلی و آموزشی ناشی از ازدحام و نقصان در ارائه خدمات، عدم توانایی در پرداخت هزینه‌های تحصیلی، صدمات و ترس و ناامنی ناشی از تهدید و ارباب ضوابط مدارس مزید بر علت می‌شود.

عدم امنیت در نحوه اقامت و مالکیت داراییها: این وضعیت بیشتر اشاره به شرایطی دارد که در طی آن، فقرای شهری در اثر عدم توان مالی جهت سکونت در بخشهای متعارف و مطلوب شهری در زمینها و بخش‌هایی از شهر به ساخت و یا خرید مسکن اقدام می‌نمایند که از مجوزهای رسمی و قانونی برخوردار نیستند که از تبعات آن تهدید مداوم برای تخریب

بحث و یافته‌ها بر اساس مدل تاپسیس و ویکور

مدل TOPSIS

این تکنیک توسط یون و هوانگ^۱ برای برترین پیشنهاد از راه مشابه به حل ایده آل، در سال ۱۹۸۱ مطرح گردیده است. به این مفهوم که انتخاب گزینه آلترناتیو باید کوتاه‌ترین مسافت را از راه حل ایده آل مثبت و در عین حال دورترین مسافت را از راه حل ایده آل منفی داشته باشد (M.-T. Chu et al, 2006:4). TOPSIS به عنوان یک روش تصمیم‌گیری چند شاخصه، روشی ساده ولی کارآمد در اولویت‌بندی محسوب می‌شود. اصول پایه این مدل آن است که گزینه‌ای در نظر گرفته می‌شود که حداقل فاصله اقلیدسی را از راه حل ایده آل و هم زمان نیز دورترین فاصله را از راه حل ایده آل منفی داشته باشد (S. Opricovic, G.-H. Tzeng 2004:448)؛ اما گاهی گزینه انتخابی Minimum، فاصله از راه حل ایده آل دارد و از طرفی فاصله کوتاه‌تری از راه حل ایده آل منفی نسبت به سایر گزینه‌ها دارد. در مدل فوق فرض بر این است که هر شاخص و معیار در ماتریس تصمیم‌گیری، دارای مطلوبیت افزایشی و یا کاهش‌ی یکنواخت است.

از مزایای این روش می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

کاربرد هم‌زمان معیارهای کمی و کیفی در آن، خروجی مدل می‌تواند ترتیب اولویت گزینه‌ها را مشخص سازد، تضاد و مطابقت بین گزینه‌ها را در نظر می‌گیرد، نتایج حاصله از این مدل کاملاً منطبق با روش‌های تجربی است، معیارها و شاخص‌های مدل ضرایب وزنی اولیه را پذیراست، روش کار ساده و سرعت آن مناسب است (تقی پور جاوی، ۱۳۸۸: ۴۳).

شهروندی و نابرابری اقتصادی آگاه بوده و از حقوق اجتماعی که بر پایه منابع عمومی استوار شده، برای خنثی کردن جنبه‌های منفی نابرابری دفاع می‌کند (marshal, 1981:32). از نظر داروندورف در تاریخ مدرن هیچ ایده اجتماعی‌ای پویاتر از شهروندی وجود ندارد، چرا که برای قرن‌ها موتور حرکت گروه‌های اجتماعی بوده است. امروزه، نمی‌توان تصویر پویایی از شهروندی در جامعه مدرن یافت، چون ایده شهروندی به تمام مفاهیم مهم مدرنیته پیوند خورده و نقش شهروندی را به عنوان مجموعه حقوق برابر اولیه یا اساسی مشارکتی برای اعضای کامل اجتماع تعریف می‌کند (dahrendorf, 1974:292).

شهروندی، طرد اجتماعی و فقر

مفهوم طرد اجتماعی از جدیدترین رویکردهای تحلیل مسأله فقر است که از دریچه دیگری به موضوع فقر می‌نگرد. اگر فقر درآمدی، اقتصاد محور بود یا فقر قابلیت به قابلیت‌ها در ابعاد مختلف می‌پردازد، طرد اجتماعی، رانده شدن به حاشیه، نداشتن حقوق شهروندی و قدرت سیاسی و قدرت چانه‌زنی فقرا را مسأله‌ی مهم در تحلیل فقر قلمداد می‌کند (راغفر، ۱۳۸۴: ۲۵۶). طرد اجتماعی در واقع نوعی طرد و رانده شدن را می‌رساند و معمولاً در برابر مشارکت قرار می‌گیرد. به عبارت دیگر هر آن کس که مشارکت اجتماعی فعال نداشته باشد و به نوعی منزوی شده باشد دچار طرد اجتماعی شده است. طرد اجتماعی زمانی اتفاق می‌افتد که افراد و گروه‌ها به طور غیر ارادی از فرصت مشارکت در امور اجتماعی محروم می‌شوند (De Haan, 2001:2). طرد اجتماعی مستلزم به کارگیری شیوه‌های نامناسبی است که تبعیض بین افراد جامعه را موجب می‌شود و مانع دسترسی عده‌ای از افراد، در استفاده از درآمدها و خدمات عمومی می‌گردد (Duclos and Araar, 2006: 105).

¹ - Yoon & Hwang

جدول (۱): شاخص‌های به کار رفته در رتبه بندی محلات حاشیه نشین از لحاظ فقر شهری

معیارها	مجلات	سیلاب	احمد آباد	کوی بهشتی	ایده لو
متوسط بعد خانوار		۲	۱.۷۶	۱.۵۵	۱.۶۲
تراکم جمعیت		۲	۱.۸۳	۱.۶۵	۱.۷۳
تراکم خانوار در واحد مسکونی		۳.۲۲	۳.۰۵	۲.۸۳	۲.۹۷
تراکم نفر در واحد مسکونی		۱.۹۱	۱.۷۳	۱.۴۳	۱.۵۹
تراکم واحد مسکونی		۳.۰۳	۲.۸۲	۲.۲۱	۲.۴۵
تراکم ناخالص مسکونی		۲.۵۰	۲.۳۷	۱.۹۸	۲.۲۱
مشارکت اقتصادی		۳.۹۱	۳.۷۶	۳.۲۹	۳.۵۵
مشارکت اقتصادی زنان		۳.۸۹	۳.۷۲	۳.۰۵۶	۳.۴۳
بیکاری		۴.۵۶	۴.۳۷	۳.۸۷	۴.۲۲
سربراری		۳.۱۴	۳.۰۱	۲.۶۷	۲.۸۳
ضریب تکفل		۲.۳۲	۲.۰۹	۱.۸۹	۲
میزان اشتغال		۳.۶۷	۳.۴۲	۳.۰۹	۳.۲۱
نسبت وابستگی		۲.۸۸	۲.۶۵	۲.۰۵	۲.۳۵
میزان فعالیت عمومی		۲.۰۶	۱.۹۸	۱.۴۵	۱.۷۶
بار تکفل		۳.۵۰	۳.۳۹	۳.۰۱	۳.۱۳

مأخذ: مطالعات انکارندگان

جدول (۲): وزن دهی به معیارهای به کار رفته در مدل VIKOR، TOPSIS با استفاده از مدل AHP.

معیارها	وزن
متوسط بعد خانوار	۰.۰۲۲
تراکم جمعیت	۰.۰۲۴
تراکم خانوار در واحد مسکونی	۰.۰۸
تراکم نفر در واحد مسکونی	۰.۰۲
تراکم واحد مسکونی	۰.۰۶۴
تراکم ناخالص مسکونی	۰.۰۵۳
مشارکت اقتصادی	۰.۱۱
مشارکت اقتصادی زنان	۰.۱۱
بیکاری	۰.۱۲
سربراری	۰.۰۷۶
ضریب تکفل	۰.۰۴۴
میزان اشتغال	۰.۱
نسبت وابستگی	۰.۰۵۵
میزان فعالیت عمومی	۰.۰۳۳
بار تکفل	۰.۰۹۹

مأخذ: یافته‌های پژوهش

جدول (۳): محاسبه بالاترین و پایین‌ترین عملکرد هر شاخص

معیارها	vmin(A-)	vmax(A+)
متوسط بعد خانوار	۰.۰۳۵	۰.۱۸۹
تراکم جمعیت	۰.۰۴۱	۰.۲۱۳
تراکم خانوار در واحد مسکونی	۰.۰۷۶	۰.۳۸۷
تراکم نفر در واحد مسکونی	۰.۲۱	۰.۱۵۶
تراکم واحد مسکونی	۰.۰۶۷	۰.۳۴۲
تراکم ناخالص مسکونی	۰.۰۶۲	۰.۳۲۶
مشارکت اقتصادی	۰.۰۸۴	۰.۴۰۷
مشارکت اقتصادی زنان	۰.۰۸۸	۰.۴۲۳
بیکاری	۰.۰۹۲	۰.۳۵۹
سربراری	۰.۰۷۳	۰.۰۳۵۹
ضریب تکفل	۰.۰۵۵	۰.۲۶۹
میزان اشتغال	۰.۰۸۱	۰.۴۰۱
نسبت وابستگی	۰.۰۶۹	۰.۳۳۰
میزان فعالیت عمومی	۰.۰۴۸	۰.۲۴۳
بار تکفل	۰.۰۷۹	۰.۳۹۰

مأخذ: یافته‌های پژوهش

مراحل انجام تکنیک TOPSIS

فرایند و الگوریتم تکنیک رتبه‌بندی بر اساس تشابه به حل ایده آل در هشت مرحله به شرح زیر خلاصه می‌گردد.

- مرحله اول: تشکیل ماتریس داده‌ها بر اساس n آلترناتیو و k شاخص.

× ایجاد ماتریس اولیه

- تمامی معیارها می‌بایست یک دست باشند؛ یعنی یا همه مثبت و یا همه منفی باشند. چنانچه شاخصی منفی باشد نمی‌تواند در کنار معیارهای مثبت مورد آزمون قرار گیرد.

مرحله دوم - تهیه ماتریس نرمالیزه شده

به دلیل آنکه احتمال قوی وجود دارد که مقادیر کمی تعلق گرفته به معیارها و شاخص‌ها دارای یک واحد نباشد بایستی دیمانسیون واحد آن‌ها از بین برده شود و این مقادیر کمی را به ارقام بدون بعد تبدیل نمود، به همین جهت تمامی مقادیر تعلق گرفته به درایه‌ها ماتریس تصمیم‌گیری، بایستی بر اساس فرمول زیر به مقادیر بدون بعد تبدیل شود.

مرحله سوم - در این مرحله، می‌توان به هر یک از شاخص‌ها بر اساس نظریات شخصی، رویکردها و نظرات کارشناسانه و بر اساس اهمیت هر معیار و شاخص، با استفاده از مدل‌های وزن دهی، مثل مدل Linmap، مدل AHP، مدل Antropi وزن دهی کرد (M.-T. Chu et al, 2006: 5). باید در نظر داشت که مجموع وزن معیارها بایستی برابر با ۱ باشد؛ یعنی:

در این پژوهش برای وزن دهی به معیارها از مدل AHP استفاده شده که وزن هر یک از معیارها در جدول (۲) نشان داده شده‌اند.

و سپس عدد هر معیار را در وزن همان معیار ضرب کرده و ماتریس داده‌های استاندارد را پس از وزن دهی مشخص می‌سازیم. در این جا برای وزن‌دهی از روش تحلیل سلسله مراتبی با استفاده از مرحله ۲ آن که تعیین اهمیت هر معیار بر اساس مقیاس ۹ کمیته‌ساعتی می‌باشد بهره گرفته شده است.

مرحله چهارم: تعیین فاصله آلمین آلترناتیو از آلترناتیو ایده آل؛ تعیین بالاترین عملکرد هر شاخص که آن را با علامت (A^*) نشان می‌دهیم و از رابطه زیر به دست می‌آید.

$$= \{(\max V_{ij} | j \in J), (\min V_{ij} | j \in J') \quad i = 1, 2, \dots, m\} \\ = \{V_1^+, V_2^+, \dots, V_j^+, \dots, V_n^+\}$$

با استفاده از ماتریس استاندارد مرحله ۳ (ماتریس اوزان استاندارد شده)، بالاترین عملکرد هر شاخص به شرح زیر مشخص می‌شود:

مرحله پنجم: تعیین پایین‌ترین عملکرد هر شاخص که آن را با علامت (A^-) نشان می‌دهیم و از رابطه زیر به دست می‌آید.

$$= \{(\min V_{ij} | j \in J), (\max V_{ij} | j \in J') \quad i = 1, 2, \dots, m\} \\ = \{V_1^-, V_2^-, \dots, V_j^-, \dots, V_n^-\}$$

با استفاده از ماتریس استاندارد مرحله ۳ (ماتریس اوزان استاندارد شده)، پایین‌ترین عملکرد هر شاخص نیز، به شرح زیر مشخص می‌شود:

مرحله ششم: در این مرحله اقدام به تعیین معیار فاصله‌ای برای آلترناتیوهای حداقل و حداکثر می‌نماییم، فرمول محاسبه آن به شرح زیر است:

$$d_{i+} = \text{فاصله ام از ایده آل مثبت} \\ = \sqrt{\sum_{j=1}^n (V_{ij} - V_j^+)^2}; \quad i = 1, 2, \dots, m$$

$$d_{i-} = \text{فاصله گزینه آی ام از ایده آل منفی} \\ = \sqrt{\sum_{j=1}^n (V_{ij} - V_j^-)^2}; \quad i = 1, 2, \dots, m$$

مرحله هفتم: در این گام، ضریبی که برابر است با تقسیم آلترناتیو حداقل بر (آلترناتیو حداقل + آلترناتیو حداکثر)، به دست می‌آید. به عبارت دیگر، نزدیکی نسبی (A_i) نسبت به (A^*) محاسبه می‌گردد و رابطه آن به قرار زیر است:

$$cli_{i+} = \frac{d_{i-}}{d_{i+} + d_{i-}}$$

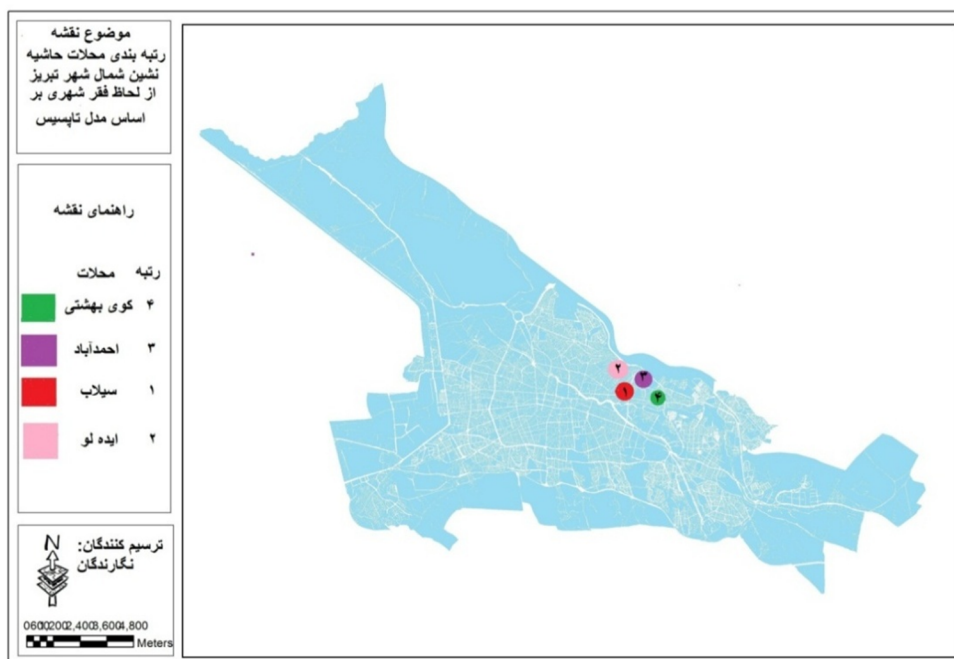
مرحله هشتم: رتبه بندی گزینه‌ها بر اساس ترتیب نزولی cli_{i+} ، این میزان بین صفر و یک در نوسان است. در این راستا $cli_{i+}=1$ ، نشان‌دهنده بالاترین رتبه و $cli_{i+}=0$ نیز نشان‌دهنده کم‌ترین رتبه است.

جدول (۴): رتبه‌بندی نهایی محلات حاشیه‌نشین از لحاظ فقر شهری بر اساس مدل تاپسیس

رتبه TOPSIS	Cli+	di-	di+	محلات حاشیه نشین
۱	۰.۰۹۵۴۲	۰.۰۵۸۷۳	۰.۵۵۶۸۰	سیلاب
۳	۰.۰۶۰۳۸	۰.۰۳۷۰۹	۰.۵۷۷۱۷	احمدآباد
۴	۰.۰۰۱۸۴	۰.۰۰۱۱۲	۰.۶۰۵۶۴۶	کوی بهشتی
۲	۰.۰۶۲۰۸	۰.۰۳۸۱۵	۰.۵۷۶۳۱	ایده لو

مأخذ: یافته‌های پژوهش

شکل (۲): رتبه‌بندی محلات حاشیه نشین بر اساس مدل تاپسیس

مأخذ: یافته‌های تحقیق

مراحل انجام روش VIKOR

مراحل این روش شامل گام‌های ذیل است (Wei, Lin:2008):

اولین مرحله در این مدل ارائه شاخص‌های بکار رفته در

تحقیق مورد نظر می‌باشد.

محاسبه مقادیر نرمال شده

فرض می‌کنیم m گزینه و n معیار داریم. گزینه‌های

مختلف i به عنوان X_i مشخص شده‌اند. برای گزینه X_j رتبه

جنبه j ام به عنوان X_{ij} مشخص شده است و برای سایر

گزینه‌ها نیز همین‌طور X_{ij} ارزش و مقدار معیار j ام است.

مدل VIKOR

ویکور یک روش MCDM توافقی است که توسط

آپریکوویچ و زنگ توسعه یافت (Wei, Lin:2008). که

بر مبنای روش ال پی متریک ۳۱ توسعه یافته است.

$$L_{pi} = \left\{ \sum_{j=1}^n [w_j (f_j^* - f_{ij}) / (f_j^* - f_j^-)]^p \right\}^{1/p}$$

$$1 \leq p \leq +\infty; i = 1, 2, \dots, I.$$

این روش می‌تواند یک مقدار بیشینه مطلوبیت گروهی برای

اکثریت و یک کمینه تأثر انفرادی برای مخالفت را فراهم

نماید.

¹. LP-metric

برای فرایند نرمال سازی مقادیر، جایی که X_{ij} ارزش اصلی گزینه i آّم و بعد j است:

$$f_{ij} = \frac{X_{ij}}{\sqrt{\sum_{j=1}^n X_{ij}^2}}, i=1,2,\dots,m; j=1,2,\dots,n$$

تعیین بهترین و بدترین مقدار

بهترین و بدترین هر یک از مقادیر در هر معیار را شناسایی می‌کنیم و به ترتیب f_j^* و f_j^- می‌نامیم.

$$f_j^* = \text{Max } f_{ij}, i=1,2,\dots,m$$

$$f_j^- = \text{Min } f_{ij}, j=1,2,\dots,n$$

جایی که f_j^* بهترین راه حل ایده آل مثبت برای معیار j آّم و f_j^- بدترین راه حل ایده آل منفی برای معیار j آّم.

اگر تمامی f_j^* را به هم پیوند بزنیم یک ترکیب بهینه خواهیم داشت که بیشترین امتیاز را خواهد داد که در مورد f_j^- نیز همین‌طور است.

تعیین وزن معیارها

اوزان معیارها، برای بیان اهمیت روابط آنها محاسبه می‌شود. که در این مقاله از روش AHP برای وزن دهی به معیارها استفاده شده است.

محاسبه فاصله گزینه‌ها از راه حل ایده آل

این مرحله محاسبه فاصله هر گزینه از راه حل ایده آل و سپس حاصل جمع آنها برای ارزش نهایی بر اساس روابط

$$Q_i = v \left[\frac{S_i - S^*}{S^- - S^*} \right] + (1 - v) \left[\frac{R_i - R^*}{R^- - R^*} \right]$$

ذیل است:

$$S_i = \sum_{j=1}^n w_j (f_j^* - f_{ij}) / (f_j^* - f_j^-)$$

$$R_i = \text{Max}_j [w_j (f_j^* - f_{ij}) / (f_j^* - f_j^-)]$$

جایی که S_i بیانگر نسبت فاصله گزینه i آّم از راه حل ایده آل مثبت (بهترین ترکیب) و R_i بیانگر نسبت فاصله گزینه i آّم از راه حل ایده آل منفی (بدترین ترکیب) می‌باشد. برترین رتبه بر اساس ارزش S_i و بدترین رتبه بر اساس ارزش R_i بدست می‌آید. به عبارت دیگر S_i و R_i به ترتیب همان L_{i1} و L_{i2} در روش الپی متریک هستند.

محاسبه مقدار ویکور Q_i

این مقدار برای هر یک از i ها به صورت زیر تعریف می‌شود:

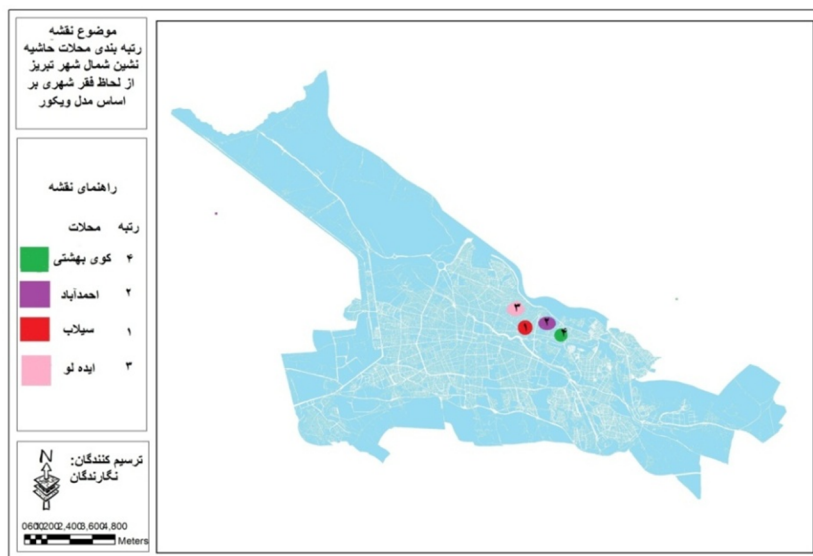
در این مرحله بر اساس مقادیر Q_i محاسبه شده در گام قبل، گزینه‌ها را رتبه بندی کرده و تصمیم‌گیری می‌نماییم

جدول (۵): رتبه بندی نهایی محلات حاشیه نشین از نظر فقر شهری با مدل VIKOR

رتبه ویکور	مقدار ویکور	محلات حاشیه نشین
۱	۰	سیلاب
۲	۰.۵۰۱	احمدآباد
۴	۱	کوی بهشتی
۳	۰.۶۲۲	ایده لو

مأخذ: یافته‌های پژوهش

شکل (۳): رتبه‌بندی محلات حاشیه نشین بر اساس مدل ویکور

مأخذ: یافته‌های پژوهش

شکل (۴): وضعیت فقر بر اساس شاخص‌های مورد بررسی در محلات حاشیه نشین شمال تبریز

منبع: یافته‌های تحقیق

مسائل کلان اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی و ایدئولوژیک در جریان است و سیاستهای غالب کاهش فقر، به دنبال افزایش درآمدها و افزایش سرانه مصرف خانوارها برای کاهش فقر هستند. در حالی که ابعاد فقر شهری بیش از بعد درآمدی و پولی است و امنیت، آزادی، آموزش و بهداشت و وضعیت سکونت فقرای شهری را تهدید میکند. برای کاهش فقر شهری ابتدا نیاز به شناخت صحیح، سنجش دقیق و تحلیل مستند و واقع گرایانه آن داریم. همچنین مطالعه تطبیقی از نواحی شهری و بررسی

بر اساس نقشه‌ی استخراج شده از بلوک‌های آماری سال ۱۳۹۰ شهر تبریز از محدوده‌ی مورد مطالعه بر اساس شاخص‌های مورد مطالعه نیز می‌توان به تفاوت‌های موجود در این محلات دست یافت.

نتیجه گیری و ارائه‌ی راهکارها

فقر شهری پدیده‌ی اجتناب ناپذیر برای عمده‌ی کشورهای جنوب در طول قرن ۲۱ خواهد بود. عمده‌ی سیاست‌گذاری‌های توسعه در این کشورها حول و حوش

- تشکیل انجمنهای محلی و تدبیر نمودن سازوکارهایی برای رفع مشکلات شهروندان؛
- تشکیل دفاتری در شهرداریهای مناطق شهری، که در زمینه مدیریت مشارکتی با انجمن‌های محلی سازوکارهای مناسب را اعمال نماید؛
- رویکرد همه‌جانبه‌ای برای پیگیری اقدامات همزمان و تلفیق یافته‌های کالبدی- اجتماعی- اقتصادی- فرهنگی شهر انجام گیرد؛
- فرهنگ سازی گسترده، به ویژه در بخش دولتی در رابطه با موضوع فقر انجام گیرد؛
- با هدایت و حمایت دولتی پژوهشهای مناسبی در رابطه با موضوع فقر انجام گیرد؛
- بررسیهای تطبیقی نشان دهنده‌ی نوعی شکاف در سطح شهر است، بنابراین برنامه ریزان باید به فکر چاره‌جویی به این امر باشند؛
- در خصوص مسأله فقر، روندهای طی شده را دریابیم و راههای ممکن و پیش رو را مشخص گردانیم. تا از اتلاف وقت و هزینه و از تکرار یافته‌ها در این باره جلوگیری به عمل آید؛
- مهاجرت‌هایی که به محلات اسکان غیررسمی صورت می‌گیرد، اقدام هوشمندانه‌ای است که توسط مهاجران برای ارتقاء سطح زندگی شان انجام می‌پذیرد. بنابراین، باید مشکلاتی را که باعث مهاجرت می‌شود، ریشه‌یابی کرد و در پی از بین بردن این مشکلات بر آمد؛
- راه حل رفع فقر در توسعه همگون و طرح ریزی اقتصادی پویاست، که از بطن جامعه برخاسته باشد.

منابع

- ۱- اسداللهی، عبدالرحیم، ناطق پور، محمد (۱۳۸۸)، "بررسی ساختار اجتماعی مناطق حاشیه‌نشین شهر ایلام". اخذ شده از سایت جامعه شناسی ایران
<http://sociologyofiran.com/index.php>

سیستمها و زیر سیستمهای مربوطه، مانند بررسی تطبیقی محلات شهری از منظر تحلیل فضایی فقر، می‌تواند برنامه ریزان و سیاستگذاران را در اتخاذ تصمیمات و اجرای برنامه‌های مناسب برای کاهش نابرابری‌ها و میل به سوی عدالت اجتماعی در جامعه، یاری رساند. مطالعه‌ی حاضر که به بررسی شاخص‌های کالبدی و اقتصادی فقر شهری در محلات حاشیه‌نشین پرداخته، از ۱۵ معیار (۶ معیار کالبدی و ۹ معیار اقتصادی) برای بررسی فقر در این محلات بهره برده است. همچنین از روش‌های تصمیم‌گیری چند معیاری (MCDM) برای رتبه‌بندی این محلات از نظر فقر پرداخته شده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که بر اساس مدل ویکور محله‌ی سیلاب در رتبه‌ی ۱ قرار دارد، یعنی فقر شهری در این محله نسبت به سایر محلات مورد مطالعه بیشتر است. محله‌ی کوی بهشتی نیز در رتبه بندی ویکور در رتبه‌ی ۴ قرار گرفته و نشان دهنده‌ی وضعیت مطلوب‌تر نسبت به محلات دیگر مورد مطالعه قرار گرفته از نظر فقر شهری می‌باشد. مقدار ویکور برای محله‌ی سیلاب ۰ و برای کوی بهشتی ۱ می‌باشد. در این مدل احمد آباد در رتبه‌ی ۲ و محله‌ی ایده لو نیز در رتبه‌ی ۳ قرار گرفته است. رتبه‌بندی بر اساس تاپسیس هم نتایج مشابه با ویکور را نشان می‌دهد. بر اساس این مدل، مقدار تاپسیس برای سیلاب ۰.۰۹۵۴ و برای کوی بهشتی ۰.۰۱۸۴ می‌باشد. در این مدل احمد آباد در رتبه‌ی ۳ و محله‌ی ایده لو در رتبه‌ی ۲ قرار دارد، یعنی برعکس مدل ویکور. همچنین نقشه‌ی پهنه‌بندی فقر در بلوک‌های محلات مورد مطالعه نشان می‌دهد که اکثر بلوک‌ها از لحاظ این شاخص‌ها در وضعیت نامطلوبی قرار دارند، بنابراین توجه به این محلات ضرورتی انکار ناپذیر می‌باشد.

مهمترین راهکارها برای برون‌رفت از مشکل فقر بنابر شرایط کنونی در محلات حاشیه‌نشین به شرح زیر توصیه می‌گردد:

- 14- Dahrendorf, Ralf. (1974), "Citizenship and Beyond: The social Dynamics of an Idea" in B.S
- 15- De Haan. Arjan. (2001). "Social Exclusion Enriching the Understanding of Deprivation". University of Sussex.
- 16- Duclos, Jean-Yves. Araar, Abdelkrim, (2006), "Poverty and Equity: Measurement, Policy and Estimation With DAD" Springer, New York.
- 17- Fay, Marianna,(2005), " The Urban Poor in Latin America" The World Bank Washington, D.C <http://econ.Worldbank.org/wbsite/external/extresearch/o>.
- 18- Job, (2002), Australian Agency for Internutional Development" National, Archives of Australia.
- 19- Marshall, T. H. (1981), "Afterthought on Value – Problems of Welfare Capitalism, The Right in Welfare and other Essays", in B.S.
- 20- Mehta Dinesh (1999)."Urbanization of Poverty".www.undp.org 2008/1/6.
- 21- M.-T. Chu et al.(2006) , Comparison among three analytical methods for knowledge communities group-decision analysis , Expert Systems with Applications xxx (2006)
- 22- Moser, Caroline. Gate, Micheat (1996) House and Ciereia, Washington, D.c. Working Paper. No.5.
- 23- Odekon, Mehmet, (2010), " Encyclopedia of World Povert" , Thousand oaks, New York.
- 24- Ravallion, Martin.(2001), "On the Urbanization Of Poverty" Development Research Group World Bank, Washington Dc, Usa.
- 25- S. Opricovic, G.-H. Tzeng (2004) , Compromise solution by MCDM methods:A comparative analysis of VIKOR and TOPSIS, European Journal of Operational Research 156 445–455.
- 26- Simler, Kenneth. Harrower, Sarah. Massigarella, Claudio, (2003), " Estimating Poverty Indices Form Simple indicators Surveys" .
- 27- UNDP (2006). Human Development Report 2006 - Beyond Scarcity. New York: UNDP & Palgrave.
- ۲- تقی پور جاوی، علی (۱۳۸۸)؛ امکان سنجی توسعه اشتغال با تأکید بر استقرار صنایع تبدیلی (مورد: دهستان خانمیرزا، شهرستان لردگان)، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان.
- ۳- حاتمی نژاد، حسین، فرانک سیف الدینی و محمد میره (۱۳۸۵)، بررسی شاخص های مسکن غیر رسمی در ایران؛ نمونه موردی: محله شیخ آباد قم. پژوهش های جغرافیایی شماره ۵۸.
- ۴- راغفر، حسین، (۱۳۸۴)، فقر و ساختار قدرت در ایران، فصلنامه رفاه اجتماعی، شماره ۱۷.
- ۵- شکوئی، حسین، (۱۳۸۸)، دیدگاههای نو در جغرافیای شهری، تهران، انتشارات سمت.
- ۶- شبانی، ملیحه، (۱۳۸۴)، مقاله فقر، محرومیت و شهروندی در ایران، در مجله رفاه اجتماعی، شماره ۱۸.
- ۷- صرافی ، مظفر(۱۳۸۱) به سوی نظریه‌ای برای سازماندهی اسکان غیررسمی، فصلنامه هفت شهر، شماره هشتم، تهران: انتشارات سازمان عمران و بهسازی.
- ۸- قانع‌ی راد، محمد امین، (۱۳۸۴)، رویکرد توسعه اجتماعی به برنامه فقرزدایی در ایران، فصلنامه رفاه اجتماعی، شماره ۱۸.
- ۹- گیلبرت، آلن و ژوزف گاگلر (۱۳۷۵)، شهرها و فقر توسعه، ترجمه پرویز کریمی ناصری، شهرداری تهران.
- 10- Baker, Judy (2009)," Meeting the Challenge of Urban poverty and Slums", The Word Bank.
- 11- Blanco, H. Albertin, M. Olshansky, R. changes,S. wheelw, S.M. Randolph, J. et al(2009), shaken, shirinking hot, improverieshed an informal: Emerging research agendas in planning. Progress in planning 72(4),195-250.
- 12- Chatterjee.M, (2010), Slum dwellers response to flooding events in the megacities of India, Mitig Adapt Strateg Glob Change 15:337–353.
- 13- Coudel, Hentschel, and Wodon (2002). "Poverty Measurement and Analysis" in World Bank, A Sourcebook for Poverty Reduction Strategies, Chapter1 <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTPOVERTY>. 2008/1/3.

28- UN- Habitat (2009a), planning sustainable cities: global report on human settlements 2009, Nairobi.

29- Wei, Jingzhu; Lin, Xiangyi.(2008) , The Multiple Attributed Decision-Making VIKOR Method and Its Application, IEEE.

30- Zhoujie, Lu(2003), Measuring urban poverty(case study Wuhan), ITC.